№ 148 Օգոստոսի 26 (Սեպտեմբերի 7) 1880 Օգոստոսի 26 (Սեպտեմբերի 7) № 148

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով

—

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

—

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

—

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

—

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նպաստենք։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ախալցխայից։ Նամակ Շուշուց։ Նամակ խմբագրին։ Նիւթին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ֆրանսիա։ Աւստրո-Ունգարիա։ Արեւելեան գործեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Ագան։

ՆՊԱՍՏԵՆՔ

—

Երբ Կ. Պօլսում կազմվեցան զանազան ընկերութիւններ՝ —«Արարատեան», «Կիլիկեան», «Դպրոցասիրաց արևելեան»— Հայաստանում ուսում տարածելու նպատակով, մեզանից շատերը սկսեցին մտածել՝ ինչ հարկաւոր են այսքան ընկերութիւններ, մի՞թէ նրպատակը մի և նոյնը չէ, աւելի լաւ չէր լինի եթէ բոլորը միանային, կազմէին մի ամբողջ և աւելի հիմնաւոր ընկերութիւն։

Մտածութիւնները իրաւացի էին։ Ընկերութիւնները կազմված էին բարեգործական հիմունքների վրա և պիտի պահպանվէին նուիրատուութիւններով։ Բայց մեր հասարակութիւնը չը գիտէր՝ ո՞ր մեկին նուիրել իր հանգանակութիւնները։ Բոլորը մի և նոյն ասպարէզում, բոլորը մի և նոյն նպատակի համար էին գործում։ «Մշակը», որպէս արձագանք մեր ժողովրդի պահանջների, բարձրացրեց ընկերութիւնների միանալու հարցը։

Կ. Պօլսի հայերը, որոնք աւելի մեծ յոյսեր, աւելի մեծ ակնկալութիւններ ունեն մեզանից, ռուսահայերից,— ի հարկէ, նիւթական օժանդակութիւնների կողմից,— ընկերութիւնների միացնելու հարցի մէջ ոչ միայն մեզ հետ համաձայն գտնվեցան, այլ լիապէս կատարեցին մեր փափագը։ «Մշակի» վերջին համարներում հրատարակվեցաւ, որ ընկերութիւնները արդէն միացել են, ընդունելով «միացեալ ընկերութիւնք» անունը։

Այժմ ի՞նչ է մնում մեզ անել։

Այժմ մնում է մեզ կրկնապատկել մեր բարեգործական եռանդը, և մեր նիւթական զոհաբերութիւններով միացեալ ընկերութիւններին ուժ և խրախոյս տալ։

Մեզանից ամեն մէկը համոզված է, որ ուսումը, կրթութիւնը, ամենագլխաւոր միջոցներն են, որոնք, թէև փոքր ինչ ուշ, թէև դանդաղ կերպով, բայց վերջապէս կը հարթեն աւելի հիմնաւոր ճանապարհ տաճկահայերի առջև մի ապագայ բարօրութեան հասնելու համար։ Մենք համոզված ենք, որ Թիւրքիայի հայը դպրոցի մէջ պիտի գտնէ իր վերածնութիւնը, իր բախտը։ Եւ այն բարիքները, որոնցից մինչև այսօր զրկել էր հային բարբարոս Թիւրքիան,— այն բարիքները, որ եւրօպական դիպլօմատիան այնքան ժլատութեամբ է բաժանում հայերին,— հայի որդիները պիտի ստանան դպրոցական վարժապետի ձեռքից։

Բայց Թիւրքիայի հայը աղքատ է։ Թիւրքաց հարստահարութիւնը այն աստիճան քամել է նրա նիւթական զօրութիւնը, որ նա հազիւ թէ կարող է իր դպրոցները կանոնաւոր, նպատակայարմար կերպով առաջ տանել, եթէ դրսից օգնութիւն չը լինի։

Ռուսաստանի հայերը այժմ պէտք է կատարեն տաճկահայերի վերաբերութեամբ նոյնը, ինչ որ մի ժամանակ իրանց ոսկիներով անում էին Հնդկաստանի հայերը ամբողջ ազգի համար։ Ռուսաստանի հայերը, բնակվելով մի բարեկարգ պետութեան հովանաւորութեան ներքոյ, նիւթապէս աւելի բարեբախտ վիճակի մէջ են գտնվում, քան իրանց տաճկահպատակ եղբայրները։

Հնդկաստանի հայերը թողեցին ազգի համար խոշոր կտակներ, նրանց փողերով զանազան երկրներում հիմնվեցան բազմաթիւ դպրոցներ։ Ցանկալի կը լինէր, որ մենք հետևէինք նրանց օրինակին։ Բայց մեր պահանջը համեստ է. մենք խոշոր կտակներ չենք պահանջում։

Մեզանից ոչ մէկի տնտեսութեան մէջ մի զգալի փոփոխութիւն չէր լինի, եթէ մեզ վրա բարոյական պարտք կը դնէինք, իւրաքանչիւր տարի, չարունակ կերպով, մեր կարողութեան համեմատ, մի քանի րուբլի նուիրել Կ. Պօլսի միացեալ ընկերութիւններին։ Այդ րուբլիներից կը կազմվէին նշանաւոր գումարներ։

Ռուսաստանի հայերը «Արարատեան» ընկերութեան վերաբերութեամբ ցոյց տուեցին իրանց բարեգործական եռանդը, թէ որքան համակրում են կրթութեան գործին տաճկական Հայաստանում։ Յոյս ունենք, որ այժմ աւելի ևս պիտի բազմապատկեն իրանց զոհաբերութիւնները, երբ մասնաւոր ընկերութիւններից կազմվել է մի հոյակապ, հիմնաւոր ընկերութիւն։

Ց. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

—

Օգոստոսի 3

Ո՞վ չէ խոստովանում թէ «Մշակ» պատւական լրագիրն եղաւ առաջին անգամ ձայն բարձրացնող Տարօն գաւառի թշուառ սովյալների մասին, և ով չէ խոստովանում թէ այն ձայնը հեռահետ ներգործութիւն անելով թէ Ռուսաստանում և թէ Տաճկաստանում, այո, շարժեց ոչ թէ միայն հայերի սիրտը դէպի իրանց սովատանջ եղբայրները օգնութեան ձեռք կարկառելու, այլ և օտար ազգերի սիրտն ևս շարժեց, որոնք իբրև մարդ մարդկութեան պարտք կատարելու համար փութացան իրանց լուման ևս ձգել հաց աղաղակողների գանձանակը։ Այս ձայնը այն աստիճան ազդեցութիւն արած է իւրաքանչիւր կարգի և հասակի հայի սրտի վրա, որ երբ մի քանի անձինք մի տեղ հաւաքվելու լինեն որ և իցէ մի բանի համար, յիշում են թշուառ և սովատանջ եղբայրներին, հը-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԳԱՆ

—

«Ագա, տեղիցդ վեր կաց, ձեռքդ գօտիդ դիր, գլուխ տուր, ագան անցնում է», ասում է մի երկայնաքիթ, դեղնադէմ, մօթալէ փափախի ծանրութեան տակ ճնշված շամախեցի հայ պարոն, բոթելով իր նման մի ուրիշ շամախեցի հայի կողք, որ անհոգ կերպով ծալապատիկ նստած պատի հովանու տակ, մի աչքը փակ, իսկ միւսը բաց դիմում է դէպի իր շրջակայ աւերակները։

—Ագան անցնում է, բացականչում է միւսը վեր թռչելով իր տեղից և ձեռքերը խաչաձև կրծքին դարսելով։ Երկուսը միասին արձանանում են պատի տակ, և մի րոպէ ազատելով իրենց գլուխը փափախի ծանրութիւնից, խոր գլուխ են վեր բերում փողոցի միջով անցնող ագային։ Սակայն ագան անցնում է, առանց արժան համարելու մի ակնարկ անգամ նետելու այդ երկու չարժուն արձաններին, որոնց դէմքի վրա նոյն րոպէին արտայայտվող ծիծաղելի գձուձութիւնը կարող է մի ամենամելամաղձոտ մարդու ծիծաղն անգամ շարժել։ Ագան անցնում է իր պատւին և իր ախոռսին յատուկ վայելչութեամբ մի ձեռքով փայփայելով իր ոսկեայ քամարը, որ վայելչօրէն գրկած է սև ատլասեայ արխալուղի մէջքը, իսկ միւս ձեռքով ծեծելով օդը իր մոխրագոյն չուխայի երկայն թևով։ Ագան անցնում է.... Բայց, Աստուած իմ, ինչպէս չէ անցնում ագան. ով կարող է այն րոպէին նկարագրել նրա վայելուչ ու հպարտ քայլուածքը, նրա դէմքի վրա փայլող լկտի ժպիտը, նրա աչքերի ժպիրհ նայուածքը, նրա ձեռքերի հրամայական շարժուածքը. Նայեցէք մի րոպէ նրան և դուք կարող էք փոքր ի շատէ գաղափար կազմել օվացիաներով և տրիումֆներով Հռօմ մտնող հպարտ աշխարհակալների նոյն րոպէի քայլուածքի վրա։

—«Բայց ով է այդ ագան և ինչով է արժանացել նա իր քաղաքացիների մինչև այդ աստիճան համակրութեան», ի հարկէ, կը հարցնես դու, սիրելի ընթերցող։ Բայց ափսոս որ քո հետաքրքրութիւնը գոհացնել չեմ կարող ես. Նախ՝ որ ագան շուտ է անցնում, նրա անցնելը վարագուրված է և ագան այժմ սարից մինչև գլուխ ներկայի մարդ է։ Երկրորդ՝ ասում են ագայի անցնելը շատ թանգ է, մինչև անգամ կեանքի գին է, որովհետև ագան ամենահզօր է իր քաղաքում. նա շրջապատված է մամոնայի ամենաջերմ պաշտպաններով, որոնք սիրում և յարգում են նրան և կարողանում են ամեն մի րոպէի մէջ գուշակել նրա ցանկութիւնը և այն ժամանակ.... Բայց այն ժամանակ աւելի լաւ է՝ «արի առ զմանուկդ» և փախիր յԵգիպտոս, քանզի ի խնդիր է Հերովդէս կորուսանել զնա։ Հարցրէք մեր քաղաքում ում որ կամենաք, թող լինի նա հոգևոր թէ աշխարհական, ծեր թէ երիտասարդ, կին թէ տղամարդ՝ ամենքը ձեզ կասեն, թէ ագան պատւական, մի ամենաազնիւ մարդ է։ Բայց ինչով....

—Էհ. մի՞թէ դուք չը գիտէք, որ տասն և իններորդ դարու երկրորդ կիսում, հայերի մէջ, այն ևս Շամախու նման մի քաղաքում, մի մարդ ինչով կարող է ամենապատւական համարվել։ Ագան երևելի մի անձն է. նա բարեպաշտ է, ազգասէր է, ողորմած է, առատաձեռն է, գթասիրտ է (օֆ, այդ վերջի ածականները մանաւանդ այնպէս յարմարվում են մեր ագային, ինչպէս կովին թամբ կամ խոզին ականջը) և վերջապէս հազար ու մի այդպիսի փքված ու ուռած ածականներով շրջապատված մի անձն է նա. ինչու, որովհետև հարուստ է. որովհետև, ասում են, մինչև քառասուն հազար րուբլու կարողութիւն ունի։

—Բայց պարոն....

—Բայց, էլ ինչ բայց, մի՞թէ դուք չը լսեցիք թէ նա հարուստ է, թէ նա քառասուն հազար րուբլու կարողութիւն ունէ. քառասուն հազար, հականում էք, այդ հանաք ու մասխարայութիւն չէ՞ նա, կամ մի՞թէ դուք կարծում էք, թէ այդ քիչ է։

—Ո՛չ, պարոն, ես երբէք այդ չեմ կարծում. միայն ցանկանում եմ իմանալ թէ այդ քառասուն հազար րուբլին ինչ մի երևելի ազգային կամ հասարակական օգուտ է ծառայում, որ իր տիրապետողին արժանացրած է այդպիսի փառաւոր ածականների։

—Հա՛, հա՛, հա՛, հասարակական, ազգային, հա՛, հա՛, զարմանալի հաստագլուխ մարդիկ էք դուք, հա՛, հա՛, աղա, ախր հասարակականն, կամ ազգայինն, կամ չես իմանում ինչ գիրթ ու գիրկը որն է է՜. հասարակականն էլ է իմ ջեբս, ազգայինն էլ է իմ ջեբս, դու փողից խօսիր, փողից, էսպիսի դարդակ բաներով բան չի դառնայ։ Եղբայր, փող ունենս ամենից լաւ մարդը դու ես, գլխիս վրա տեղ ունենս, փող չունենս, խնդրեմ մի փոքր հեռուից անցնես, որ չուաքդ վրաս չընկնի։

—Բայց, պարոն, այդ կատարեալ ինքնապաշտութիւն է ձեր կողմից։ Դուք, ինչպէս երևում է, մեռցրած, սպանած, ոչնչացրած էք ձեր մէջ ձեր խիղճը, սիրտը ու մարդկութիւնը։ Ես չեմ հերքում փողի կարևորութիւնը և հաւատացած եմ, որ փողը շատ լաւ բան է, նա մի առանցք է, որի շուրջը պտտում է մեր աշխարհը, իւրաքանչիւր մի անհատ ջերմ ցանկանում է շատ ունենալ այդ դեղին ոսկիներից և ձեզ ես ոչ ով չէ արգելում շատ ժողո-

նարք են մտածում որ և է կերպով հանգանակութիւն անելու նոցա համար։ Այսպէս ես մենք Թիֆլիս քաղաքի այլ և այլ ուսումնարանում ուսանող պատանեակներս, երբ դարձանք հայրենիք այս ամառվայ արձակուրդին, և այնտեղից Ուռավել ասուած հանքային ջուրը, որ Ախալցխայի արևելա-հարաւամասում է գտնվում երեք ժամ հեռաւորութեամբ, նոյն տեղում խորհեցանք մեր մանկական զբօսանաց ժամանակ ևս մեր թշուառ եղբայրներին մեր կարողութեան չափով օգնութիւն հասցնել։ Այս դիտաւորութեամբ մի ստորագրութիւն բացրինք և հաւաքեցինք ե ր ե ս ո ւ ն րուբլի, և մի օր յետ ստորագրող անձանց շնորհակալութիւն տալու նպատակաւ մի ընտանեկան ներկայացումն տուինք «փողի պակասութիւն» և «երկու քաղցածներ»։

Ինձ հետ մասնակցող այն ներկայացման պարոնների անուններն են Բ. Շահզինարեանց, Տ. Ցակովբջանեանց, Կ. Գյթճեանց, Գ. Սաֆարեանց։ Պ. խմբագիր, խնդրում եմ ընդունէք այս երկտողիկ գրութիւնս ձեր պատուական լրագրի մէկ անկիւնում ի գիտութիւն հասարակութեան։

Արշակ Պուտուղեանց

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

10 օգոստոսի

Ուղարկում եմ ձեզ ինն րուբլի Հայաստանի սովատանջներին հասցնելու համար, որը նուիրել են մի քանի բարեմիտ տիկիններ. խնդրեմ հատուցանէք ինչպէս հարկն է։ Նուիրատու տիկինները սրանք են. Եղիսաբէթ Մելիք-Դադաեանց 3 ր., Սոֆիա Մելիք-Դադայեանց 3 ր. Աննա Ցարութիւնեանց 2 ր., Խանում Աբրահամեանց 1 ր.։ Գումարը 9 րուբլի։

Խաչատուր Մելիք Դադայեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Յուլիսի 29

Թիֆլիսի Շաւի-գիւղ անուանված թաղի Լուսաւորիչ եկեղեցու. հիմնվելու օրից երեցփոխանութեան պաշտօն վարել է պ. Աւետիք Իշխանեանց, առանց ժողովրդի ընտրութեան, մինչև ներկայ ժամանակներս, բայց հաշիւ չէ տուել երբէք, չը նայելով ժողովրդի բազում պահանջներին։ Պատճառներ անպակաս են փոխել երեցփոխանին, որոնք ամենևին կապ չունեն գործի հետ։ Երբ ժողովուրդը պահանջում է հոգևոր կառավարութիւնից տուած ժապաւինեալ մատեանները, նա չէ ներկայացնում, այլ նրա բոլոր հաշիւները գրված են կտոր թղթերի վրա. վերջապէս ժողովուրդը ճարահատեալ դիմեց խնդրագրով Թեմիս կոնսիստորիային, գործին ընթացք տալու համար, որը ներկայ ամսիս 27-ին ուղարկեց արժանապատիւ տէր Կարապետ քահանայ Տէր-Սարգսեանցին հաշիւ պահանջելու պ. Իշխանեանցից և եկեղեցու քահանայից։ Այդ օրը պ. Իշխանեանցին չը գտան, թէպէտ շատ որոնեցին ամենայն տեղ. իսկ ծխական քահանայ տէր Պետրոս Երանոսեանցի տուած հաշուի թղթերը նման էին մի մանրավաճառի մրոտած թղթերին, որոնք տեսնելով տէր Կարապետ քահանան պահ տուեց մի հաւատարիմ անձի։ Հրաւիրում ենք հոգևոր կառավարութեան անաչառ ուշադրութիւնը գործի վրա, առանց ուշացնելու, որովհետև եկեղեցին քանդվելու վրա է. խօսքիս վկայ եմ բերում այն, որ մեծ պասի ժամանակ ժողովուրդը անձրևի պատճառով անձրևակալներով էր կանգնած եկեղեցու մէջ։ Բայց թէ ինչպէս կանցնի այդ հաշւեպահանջութիւնը, պարտք եմ համարում միւս անգամ գրել։

Գէորգ Թարխանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Վաղը, օգոստոսի 27-ին, Արծրունու թատրոնում լինելու է մի կօնցէրտ տիկին Դէկէր-Շէնկի մասնակցութեամբ յօգուտ մի հայ օրիորդի, որ գնալու է Ս.-Պետերբուրգ երգեցողութեան արհեստի մէջ կատարելագործվելու համար։

—

ՀԱՄԶԱՉԻՄԱՆԻՑ մեզ գրում են, թէ տեղային հասարակութիւնը բաւական ծախք անելով շինեց մի նոր եկեղեցի, թէև հին եկեղեցի ունէր արդէն, որը այժմ բոլորովին թող տրված, ծառայում է որպէս անասնանոց։ Իսկ տեղային դպրոցը չափազանց թշուառ դրութեան մէջ է. վարժապետը մի տարուց աւելի ծառայում է, բայց ռոճիկ չը ստանալով, ստիպված եղաւ դիմել հաշտարար դատաւորին և գանգատվել դպրոցի հոգաբարձութեան վրա։

—

ԴՈՒԲԱՑԻՑ մեզ գրում են որ այնտեղ այցելեց Թիֆլիսում կազմվելու հնագէտների ժողովի անդամ պ. Զէյդլից. երեք օր մնալուց յետոյ ճանապարհորդեց Շահդաղի շրջակայքը հետազօտելու համար, տանելով իր հետ մի լուսանկար։ Նամակագիրը աւելացնում է, որ պ. Զէյդլից շատ գոհ է մնացել իր յաջող հետազօտութիւններով, և հանել է զանազան հետաքրքիր պատկերներ Շահդաղի տեսարաններից և մինչև 100-ի չափ պատկերներ տեղային ժողովրդի տիպերից։ Նա ուշադրութիւն է դարձրել և մի քանի ցեղերի բարբառների վրա, կազմելով նրանց լեզուից բառարան։

—

ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ մեզ գրում են, թէ մի աղջիկ և մի տղայ երկու տարի շարունակ սիրելիս են եղել միմեանց և յարաբերութիւններ են ունեցել. վերջը տղան նկատելով, որ աղջկայ ազգականները արգելում են իրանց ամուսնութիւնը, փախցնում է աղջկան։ Այժմ երիտասարդի դէմ գանգատ է սկսված և աշխատում են պատժի ենթարկել նըրան, չը նայելով, որ աղջիկը խոստովանվում է, թէ ինքը յօժարութեամբ է գնացել երիտասարդի հետ, որին վաղուց սիրում էր։

—

Մեզ գրում են ՀԱՄԱՄԼՈՒԻՑ, որ այդտեղ եկաւ մի ծերունի եպիսկոպոս, որին կոչում էին Պապիկ սրբազան։ Տեսնելով տեղային դպրոցի թշուառ դրութիւնը, սրբազանը իր քարոզներով կարողացաւ համոզել ժողովրդին, որ մի բարեկարգ դպրոց հիմնեն։ Ստորագրութիւն բացվեցաւ դպրոցի անունով և մինչև 1500 ր. հանգանակութիւն եղաւ։ Սրբազանը ստորագրութիւն առաւ քահանաներից, պարտաւորացնելով նրանց ամեն կիրակի պատարագ մատուցանել, որ այս գիւղում խիստ հազիւ է պատահում։

—

Մեզ գրում են, թէ ներկայ տարվայ մորեխի առիթով մի քանի պարոններ ԹԻՖԼԻՍԻ Հայ փողոցում նուիրատուութիւններ հաւաքեցին, որ գոյացաւ մի նշանաւոր գումար, որը պէտք ծախսվէր մարդիկ ուղարկելու և Սուրբ Ցակոբիւրից ջուր բերելու։ Մինչև այժմ յիշեալ պարոնները հաշիւ չը ներկայացրին. արդեօք ինչ արեցին իրանց հաւաքած նուիրատուութիւնների հետ։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են. պ. պ. Մկրտիչ և Աղէքսանդր Արաբաջեանները մտադիր են շուտով բացանել մի օրիորդական ծխական դպրոց, բաղկացած երկու դասատուններից։ Այս դպրոցում կընդունվեն մինչև 40 աշակերտուհիներ տարեկան 12 ր. վճարով։ Դպրոցի նպատակն է նախապատրաստել սանուհիներ Արզութեան օրիորդաց դպրոցի համար։ Աւանդելու առարկաների ծրագիրը մի և նոյնը կը լինի, որ ընդունված է Արզութեան դպրոցի նախակրթարաններում։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են։ «Այժմ մեզ մօտ թխած հացը առաջին տեսակի ծախվում է $6^1/_2$ կոպէկ, երկրորդ տեսակի 5 կոպէկ։ Ածուխն նշանակված է պուդը 70 կոպէկով ծախելու, բայց ծախվում է 90 կոպէկ։ Ալիւրը ծախվում է 2 ր. 30 կոպ., մինչև 2 ր. 60 կ., իւղ և պանիր համարեա բոլորովին չը կայ»։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են։ «Մեր գաւառի մէջ աւազակութիւնը և սպանութիւնները, սկսել են սաստիկ յաճախ կրկնվել։ Աւազակները Թուրք ազգաբնակութեան շրջանից են դուրս գալիս գլխաւորապէս։ Այժմ այդ աւազակները մեծ մասամբ զինուորված են լինում Թիւրքիայից բերած նոր ձևի հրացաններով և այդ պատճառով աւելի էլ համարձակ են դարձել իրանց արշաւանքների մէջ»։

—

Մեզ գրում են ՂԱՐՍԻՑ, որ այն կողմերը բերվող հացը մեծ մասամբ Ալէքսանդրապոլի գաւառիցն է, որովհետև Ղարսի նահանգում այս տարի չը կան ցորենի ցանքեր։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ թղթակցութիւնը Փարիզից։

Հասարակական կարծիքը դեռ ևս զբաղված է Ֆրանսիական երեք նախագահների այցելութեամբ Շերբուր քաղաքին։ Քանի որ ամենքը համաձայն են, որ Գրեվի իրան անբիծ էր պահում և երբէք չէր մոռանում սահմանադրական նախագահի դերը, շատերը անպայման պախարակում են Գամբետտայի վարմունքը։

Մի քանի հանրապետական լրագիրներ յայտնում են, որ Գամբետտա միայն ձևացնում էր, թէ չէ կամենում իր դրութենից աւելի բարձր երևալ, բայց ինչպէս աշխատում էր, որ իր համար կատարվեն ժողովրդական բոլոր ցոյցերը։ Օրինակ, քաղաք հասնելու առաջին օրը քանի որ Գրեվի ոտքով զբօսնում էր, Գամբետտա բաց կառքով անցաւ ամենաբազմամարդ փողոցով և ամբոխի շատութենից օգուտ քաղելով, կառքի մէջ կանգնած մի ճառ արտասանեց։ Գամբետտայի վարմունքը լրագիրներից շատերը այդպէս են մեկնում։

Քանի որ Գրեվի և Գամբետտա Շերբուրի մէջ ազատամիտ ճառեր էին արտասանում, Փարիզում մինիստրների խորհուրդի վճռի համեմատ կալանաւորվեցաւ «Triboulet» ծաղրական թերթի խմբագիրը և 24 ժամվայ ընթացքում արտաքսման ուղարկվեցաւ։ Կառավարութեան այդ կարգադրութենից վրրդովված է հանրապետական ամբողջ մամուլը։ Նրանցից շատերը յայտնում են, թէ հանրապետական կառավարութիւնը նոյն ուղղութեամբ է գործում, ինչպէս որ Նապոլեոն III-ի կառավարութիւնը։ Եթէ Ֆրէյսինէի մինիստրութիւնը սկսէ արտաքսել Ֆրանսիայից լրագիրների աշխատակիցներին, օտարազգի թղթակիցների դրութիւնը Փարիզի մէջ անտանելի կը դառնայ։

Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականութիւնը դարձեալ հետաքրքիր է դառնում։ «Republique Française» լրագիրը որ ամբողջ ամսվայ ընթացքում արտաքին քաղաքականութեան հարցերը բոլորովին չէր քննում, հիմա փոխել է իր ընթացքը։ Լրագիրը մի շարք յօդուածներ տպեց, որոնցով յայտնում է, թէ ինքը չէ հաւատում ոչ ռուս դիպլոմատների խորամանկութեանը և ոչ եւրոպական խաղաղութեանը սպառնող վտանգին արևելեան հարցի պատճառով։ Լրագիրը ասում է. «առաջ մենք եւրոպական ստարազգուն լրտես էինք համարում, իսկ այժմ արտաքին քաղաքականութեան եւրոպական հարցը եւրոպական պատերազմի առիթ ենք համարում։»

Ֆրանսիայի և Իտալիայի յարաբերութիւնները հետզհետէ լարվում են Տունիսի մէջ պատահած անախորժութիւնների պատճառով և թէպէտ դրանց այժմ մեծ նշանակութիւն չեն տալիս, այնուամենայնիւ ժամանակով կարող են պատերազմի առիթ դառնալ։

Օգոստոսի 19-ին Ֆրանսիական առաջին մինիստր Ֆրէյսինէ մի ճառ խօսեց Մոնտոբանի մէջ, որով յիշեց այն աջողութիւնները, որ ունեցան հանրապետականները քաղաքային խորհրդարանների անդամների ընտրութեան ժամանակ և յոյս յայտնեց, թէ հին կուսակցութիւնների մնացորդները կը մտնեն հանրապետականների շարքը։ Նրանք հանրապետականներից լաւ ընդունելութիւն կը գտնեն, եթէ իսկապէս կը ցանկանան աշխատել ընդհանուր գործի համար։ Այդ ընտրութիւնները, Ֆրէյսինէի կարծիքով, հաստատում են, որ երկիրը կամենում է հեռու մնալ չափա-

---

վել նրանից, որովհետև առանց նրա դուք չէիք կարող ապրել երկու օրից աւել, սակայն ժողովեցէք ազնիւ ճանապարհով, ժողովեցէք և օգտվեցէք ժողովածներից, ժողովեցէք ապրելու և ոչ ժողովածներդ պաշտելու համար, ժողովեցէք, բայց այնուհետև մի սպանէք ձեր մէջ մարդկութեան սըրբազան պարտաւորութիւնքը. ժողովեցէք ոչ թէ միայն սնդուկներումդ դարսելու և օրը տաս անգամ նրա առաջ մոմ վառելու ու երկրպագութիւն տալու համար, այլ ապրելու պատուաւոր կերպով, չը զրկելու ձեր անձը, չը զրկելու ձեր ընտանիքը, որդիքը, որոնք, չը նայելով ձեր սնդուկների հազարներին, արեգակի կիզիչ ճառագայթների տակ, փողոցների հրաշէկ քարերի վրա ոտնաբոբիկ են ման գալիս։ Նայեցէք ահա ձեր այդ օրինակելի աղային, որի քառասուն հազար մանէթը ձեր աչքն է շլացնում։ Ձեզ լաւ յայտնի է, թէ ինչ անազնիւ, ցած ճանապարհներով է նա ժողոված այդ գումարը։ Ձեզ լաւ յայտնի է աղայի ցածահոգի, ստոր բնութիւնը. դուք գիտէք, որ նա թէև երկրպագուներով շրջապատված է, սակայն չէր խնայի իր հօր գերեզմանն անգամ մի կոպէկի համար, բայց էլի դուք, մամոնայի ցածահոգի ստրուկներդ, պաշտում էք, պատւում էք այդ մարդուն, գմայլվում էք նրա վրա, օփսաննայ էք երգում նրա սնդուկի առաջ. դուք մինչև երկինք էք բարձրացնում նրան, տերևի նման խոնարհվում էք նրա առաջ, ինչու, որովհետև նա փող ունէ։ Բայց ձեզ ինչ, պարոններ, նրա փողից, միթէ դուք կարող էք մի կոպէկ անգամ օգուտ ստանալ նրանից, միթէ դուք չը գիտէք, որ նա հոգի կը տայ մի կոպէկի համար, որ նա զրկվում է իր ընտանիքից, որդիներանցից, որ զողանում է իր ազգականներից, բարեկամներից, որ օրը հարիւր անգամ Աստուծոյ, Քրիստոսի, Աստուածածնի և հազարաւոր սրբերի անուններով է երդվում մի կոպէկ աւելի ձեռք գցելու համար......

Բայց, սիրելի ընթերցող, ինչպէս երևում է դուք ցանկանում էք քարոզ կարդալ մեր քաղաքացու գլխին։ Ցաւում եմ ձեր ժամանակի կորստեան վրա։ Ձեր ջանքը ի զուր է բոլորովին։ Մեր քաղաքում լաւ մարդ միայն նա է, ով փող ունէ։ Մի մարդ որ տարիներով մեծ ճանապարհի վրա աւազակութիւն է արած, որ հարիւրաւոր կանայք այրի և հարիւրաւոր մանուկներ որբ է թողուցած, որ արեան և արտասուաց հեղեղներ է հոսել տուած և այդ հեղեղներով իրեն համար հարստութեան ճանապարհ հարթած, կարող է ազատօրէն մուտք գտնել մեր քաղաքի ամեն մի հասարակութեան մէջ, նրան ոչ ոք չի արտաքսի իր շրջանից, նրա փողը մի գիւթական գաւազանի նման ամեն տեղ կարող է ճանապարհ բաց անել իր առաջ, և նա կարող է դառնալ ամենապատուական մի անձն մեր քաղաքում։

Մի մարդ, որ իր հօր թողած մի քանի մանէթների վրա ամենաստոր և անազնիւ ճանապարհներով, չքաւորների փշրանքներից և որբերի վերջին պատառից ժողովելով մի քանի թումաններ է աւելացրած, որ ուսումնարանի գանձապահ է դառած և իր ստացած նաղդ փողերի տեղ դուրս գնալիս իր հօր հին, փտած, կորած բօսպիսկաները թողած ուսումնարանի համար, որ.... բայց զոռ տսեմ կամ զոռ խոստովանիմ, այդպիսի մի անհատ օրինակելի մի անձն է մեր քաղաքում, որովհետև կարողացել է օգտվել իր դրութիւնից և իր մէջքը ամրացնել։ Այդպիսի մի պարոն ճանաչում է իր արժէքը մեր քաղաքում. նա չէ խօսում, չէ նստում, մինչև անգամ չէ բարեւում իրենից փոքրներին, որովհետև այդպիսի մի ընթացք կարող էր անպատւել նրա պատիւը։ Նա իր ճարպիկութեամբ և աղուէսի լեզւով կարողացել է մտա գործել աւելի մեծերի մօտ՝ նա ծանօթ է քաղաքապետի, հաշտարարի, քննիչի և միւսի և միւսի հետ, որոնց անունով նա սովոր է վախ տալ անհնազանդ մամոնապաշտներին։ Մի մարդ....բայց ինչ եմ երկարացնում, առէք մի հրէշ, կամ լաւ ևս մի երկայնականջ ավանակ, դրէք նրա վրա ոսկէ թելերով բանված մի թամբ և թամբի վրայից կախէք մի քսակ, որի մէջ ամփոփված է մի քանի հազար մանէթ, հանեցէք յետոյ այդ էշը ականջից բռնած հասարակութեան մէջ և տեսէք թէ որքան մարդիկ ծունր են չոքում նրա առաջ, որպիսի խնկարկութիւններ են անում նրան։ Թող զռայ այդ էշը և խոյն ամենքը կը լռեն, որ ուշադրութեամբ կարողանան լսել նրա քաղցրիկ ձայնը, որ գուցէ կարողանան գուշակել նրա ցանկութիւնը։

Բայց մի մարդ, որ ազնուութեամբ վարած է իր կեանքը, որ իր կենաց մէջ հարիւրաւոր կարօտեալների արտասուք է սրբած, որ հաւատարմութեամբ տարիներով ձրիաբար ծառայած է հասարակութեան օգտին, որ տարիներով վարած է ուսումնարանի հոգաբարձական պաշտօնը, որը մեծ աշխատանքով ու ջանքով տարիների ընթացքում յաջողութեամբ պահպանած և յառաջադիմած է մի քայքայեալ դպրոցի դրութիւն, որ ուսումնարանի փողը եռապատկած ու քառապատկած է, որ հազարաւոր թուք ու մուր է վեր առած, իր գործունէութեան մէջ ամենայիմար, ոգէտ, ափսոս մի անձն է, որ չէ կարողացել օգտվել հանգամանքից և միասին կլանել թէ ուսումնարանի և թէ հասարակութեան փողը։ Ահա քաղաք, ահա հասարակութիւն։

Ա. Զախարեանց